

POŠTNINA PAVŠALIRANA

BESEDA

0
SODOBNIH VPRAŠANJIH

III

7-8

AVGUR: POMEN DOLLFUSSOVE TRAGEDIJE
IVO GRAHOR: DR. J. EV. KREK (Konec)

VIKTOR SMOLEJ: SLOVAKI IN POLJAKI

ANTON MARINČEK: NAČRTNO GOSPODARSTVO (Nadaljevanje)

POLITIČNA KRONIKA — PAPEŽ ZMAGE —
STANOVSKA DRŽAVA

LITERATURA — OCENE: F. ENGELS: GOSPODA EUGENA DÜHRINGA ZNANSTVENI
PREVRAT

IZREDNI OBČNI ZBOR AKCIJE ZA UNIVERZITETNO KNJIŽNICO

»Beseda o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. Urejujeta jo Mirko Javornik in dr. Jože Pokorn. Odgovorni urednik M. Javornik. Izdaja konzorcij »Besede«, predstavnik Vilko Pitako. Tiska tiskarna »Slovenija«, predstavnik A. Kolman.

Rokopise pošiljajte na uredništvo »Besede«, dr. Jože Pokorn, Ljubljana, Študentovska ulica 3/II. Rokopisov ne vračamo.

Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I. (Delavska zbornica). Telefon 22-65.

Naročnino pošiljajte na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani št. 16.099.

Letno stane 50 Din, polletno 25 Din, četrletno 15 Din. Posamezna številka 5 Din.

Za dijake celoletno 30 Din, posamezna številka 3 Din.

Pomen Dollfussove tragedije

Ko smo komentirali februarско revolucijo na Dunaju, smo ostro odklonili Dollfussa in njegovo pseudokatoliško politiko. Avstrijski poskus političnega porabljanja papeževih enciklik se nam je zdel poguben za katolicizem. Z zgolj političnega stališča pa smo poudarili, da bo zdaj šele po uničenju politične moči delavstva začela prava borba za avstrijsko neodvisnost, ki bo hujša od vseh drugih. Komaj pol leta nato je padel Dollfuss kot žrtev te idealistične zablode, pred katere idealizmom se odkrijemo, ne smemo pa mimo zablode same! Ta zabloda se je namreč sedaj raztegnila že tako daleč, da se različni katoliški pokreti po vsej Evropi ozirajo na »katoliško« republiko Avstrijo kot na nekako Mekko regeneriranega klerikalizma. Taktika pa je s tem v zvezi predvsem sledeča: politična propaganda s papeževimi enciklikami je uspela že v toliko, da se je avstrijska nova stanovska ustava oprla na »Quadragesimo anno« kot magno charto bodoče krščanske avtoritativne demokracije. Politično vzeto je bil poskus silno tvegan in drzen; da pa se Cerkev kot taka ne bi preveč politično izrabljala v metežu strasti, ki so zagrabile novo »katoliško« republiko, se je po vsem časopisju in revijah ostale katoliške Evrope opazil prozoren umik, ki je novemu režimu v Avstriji priznaval krščansko hotenje, za Cerkev samo pa zahteval razumljivo neodvisnost in svobodo. Sleherno hotenje je pa slednjič spoštovanja vredno, če izvira iz prepričanja in kdo bi zameril evropskemu katoliškemu konservativizmu, če je iz Avstrije ustvarjal mučenico framasonstva, rdečkarstva in poganskega nacionalizma.

Tragedija Dollfussovega konca zahteva vsekakor globoko sočutje in pieteto. Dramatika njegovega nemogočega položaja je bila tako silna, da je naravno čisto človeško, da bi se človek nagnil s svojimi simpatijami na stran tistega, ki ga bogovi tako kruto sovražijo in se demonske sile sodobne politične miselnosti s toliko strastnostjo zaganjajo v človeka, ki v bistvu najbrž ni bil osebno daleč od človeka, ki se v krščanski terminologiji označuje z »anima candida«. Toda čuvstveno opazovanje se mora slednjič umakniti realnemu opazovanju in v tem oziru je občutje še bolj porazno. Preprosto vzeto se nam namreč vsiljujejo tale dejstva: približno osemdeset odstotkov avstrijskega prebivalstva je proti Dollfussu; v borbi proti režimu grabijo za puške mladeniči šestnajstih let in začenjajo tako svojo politično vzgojo kot Avstrijci s tem, da skozi puškino cev gledajo na probleme dunajske vlade; v borbi med nemštvom in katolicizmom se avstrijski katolicizem nenadoma pojavlja kot nenaraven partikularizem, ki je v času borbe evropskih imperializmov nesmisel in je zato danes ta partikularizem v ostrem nasprotju z nacionalnimi interesi vsega nemštva.

Toda to so dejstva, ki zahtevajo širše utemeljitve, ker sicer s svojo brutalnostjo le škodijo evropski in katoliški stvari! Politika je slednjič vendarle stalno računanje z realnimi nujnostmi in možnostmi in zakaj bi zato

moral biti katolicizem v Avstriji manj taktičen ali kompromisarski nego so njemu sovražni tokovi drugod.

Vendar pa se nam zdi, da je položaj katolicizma v Avstriji nevzdržen. Trenotno se nam tudi zdi, da je avstrijski katolicizem zašel že tako daleč, da se je politično popolnoma izoliral, da bo v bodoče versko začel trpeti še bolj nego je to bil že delen slučaj za časa Seiplovega vladanja. Naravno je, da bo ta politična fronta avstrijskega katolicizma šla najbrž celo tako daleč, da se bodo vsi sodobni problemi katoliškega preporeda začeli meriti z dokazi avstrijskega mučeništva in herojstva.

To bi pa bilo silno zmotno in za katolicizem porazno. Pomisliti je treba samo na to, kakšen pomen ima lahko borba avstrijskega partikularizma za borbo partikularizma pri ostalih evropskih katoliških narodih. Kaj nas briga socialna, nacionalna in etična stiska našega naroda, ki se bori s krizo kapitalizma, občestvenosti in blaznega oboroženega šovinizma, ko pa nam sedaj veliki zgled avstrijske katoliške nestvarnosti dokazuje, da bi moral avstrijski politični katolicizem uspjeti v borbi z nemškim plemenskim poganstvom. Obratno pa se od nekatoliške strani zopet vodi strupena borba za to, da se omogoči dokaz o tem, da je danes v celi Evropi integralni, absolutni nacionalizem na pohodu in da je ta celo tako zmagovit, da mu celo vsa sila Cerkve ne more odoleti. Kolik je v tem slučaju prepad med enim in drugim, si lahko danes vsakdo sam misli.

Bilo bi nujno, da se avstrijsko vprašanje zoži zgolj na politično polje, ker bo samo tako moglo najti svojo pravilno rešitev. Avstrijski narod je nemški narod, ki mu pripada združitev z Nemčijo v enotno državo. Vse to pa zahteva upoštevanje vseh onih obveznosti, ki jih je avstrijsko ljudstvo svobodno priznalo in o katerih mora imeti priliko, da se svobodno izjavi. Vse to pa zahteva ono politično nezavisnost, ki je nobenemu narodu ne moreta dati niti katolicizem ali pa demokracija, ampak samo njegova prosta državljanska zavest, ki mora biti izraz pristne politične kulture avstrijskega ljudstva.

Seveda so to načela, ki so ravno danes najbrž najmanj stvarna. Katastrofalni položaj, v katerem se nahaja Nemčija, je prej ali slej popolno zankanje vse sodobne politične logike. Tudi je malo verjetno, da bi narodi mislili logično takrat, ko se povsod pojavljajo znaki vojnih in revolucionarnih obračunavanj. Vendar pa je veliko vprašanje, ali je naš trenutni položaj resnično tako katastrofalen, da je ves svet pred blaznim skokom v prepad, v katerem bo pokopana vsa evropska civilizacija. Zdi se mi, da je zavest groze danes tako velika, da skoraj paralizira izvršitev tega groznega dejanja. Kriza evropske politike je preveč osebnotna in zavest krivde preveč jasna, da bi bil obračun za zeleno mizo mogoč na tak način, kakor se je lahko izvršil leta 1918.

Zato vidimo, da se je lok v vseh vprašanjih svetovne politike silno napel in bi se po vseh računih vojaške strategije in kapitalistične kalkulacije ti loki že zdavnaj morali sprožiti. Tako pa vidimo ravno obratno: rusko-japonski spor izgublja na ostrini; ortodoksnost tretje internacionale slabi aktivnost sovjetske diplomacije, ki si bo z vzhodnim Locarnom najbrž naenkrat ob Bosporu in v Sredozemskem morju ustvarila tiste baze, ki bodo tradicije carske diplomacije nadaljevale tam, kjer so se te zaradi propada starega političnega sistema morale ustaviti. Seveda pri tem ni nujno, da bi sovjetizem le za korak odstopil od svoje načelnosti. Postavlja se pa tudi glede Nemčije veliko vprašanje: ali bo predsednik Hitler (ali pa njegov naslednik) tvegati konflikt, na katerega je Mussolini čakal deset let in še zmeraj

čaka. Vse to pravzaprav nakazuje, da se bo počasi začelo popuščanje v intransigentnosti posameznih političnih sistemov. Sodobno delo sovjetske diplomacije dokazuje, da proletariat računa z realnostmi. Previdnost angleškega in francoskega kapitalizma je treba razumeti prav tako, ker je sicer nemogoče pojmiti, zakaj se napram Nemčiji ne izvede preventivna vojna, ki bi edino mogla zagotoviti evropskemu kapitalizmu vsaj nekaj poročstva za uspeh. Tako pa se povsod ustvarja le mučna psihoza, ki je stalno spremljala vse evropske politične krize; a povsem izgleda, da si še noben štab ni izbral dneva, kdaj bo lahko zagotovil svojim ovčicam totalno zmago.

Ravno avstrijsko vprašanje pa bo dokazalo, da je treba storiti korak nazaj. Hitlerjevci imajo večino v Avstriji in kancler Schuschnigg bo moral slej ali prej na politične (ne korporativne) volitve. Hitlerjevska, oziroma pangermanistična zmaga v Avstriji še ne bo pomenila »Anschluss«, ker bo hitlerjevska, oziroma berlinska vlada gotovo popustila v avstrijskem vprašanju, če se ji v Evropi in svetu prizna totalna enakopravnost. Zgoditi se bo moralo celo to, da razgovori med Tardieujem in Hitlerjem ali njegovim naslednikom ne bodo imeli druge vsebine, nego so imeli razgovori med Briandom in Stresemannom. Aktivizem Mussolinijeve zunanje politike je dokazal, da je nemogoče vladati i v Podonavju i na Balkanu hkrati samo v imenu razpaljenih nacionalnih strasti in to takrat, ko ima ves denar v rokah Francija. Idejna blamaža fašistične diplomacije — tako avstrijske, kakor tudi nemške in italijanske — je ob avstrijskem kaosu tolika, da je njen prestiž utrpel toliko škodo, da bi ob normalnih razmerah to že zadostovalo za Hitlerja in Mussolinija, kaj šele za nesrečnega Dollfussa. Teženje, da se pofašisti Srednja Evropa, je doživelo polom prej, predno se je sploh že prešlo k njegovi gospodarski stabilizaciji.

Tako neizbežno doživljamo, da se mora postaviti sledeča alternativa: ali korak v konflikt ali pa umik v neke vrste regenerirani širokogrudni ljudski liberalizem, ki bo moral rehabilitirati osnove zdravega političnega ustvarjanja. Mirno sožitje v Evropi zahteva upoštevanje humanosti, tolerantnosti in svobode. Njihovo pravo vrednotenje v svetovni politiki pa bo nujno moralo privedi do poštenega razračunavanja vseh ljudskih političnih problemov in se bo sčasoma pač morala realnemu političnemu delu dati ona podlaga, ki nobenega političnega sistema ne sprejema kot negativum.

Obžalovati moramo zato, da se je dr. Dollfuss moral umakniti s političnega pozorišča na tako dramatičen način, posebno še zaradi tega, ker njegova smrt za rešitev avstrijskega problema čisto nič ne pomeni. Padel je kot žrtev zgrešene klerikalne vizije, ki ga je najprej poslala v borbo z rdečkarstvom in nato še z večino avstrijskega naroda. Bilo bi pa samo v interesu modernega poslanstva katolicizma v Srednji Evropi, če se čimprej izloči katoliška utemeljenost Dollfusovega mučeništva, ker bi se katolicizem sicer v borbi imperializmov in partikularizmov zaletel v ono slepo ulico, iz katere bi se težko umaknil in bi mu v bodočem desetletju lahko to silno škodovalo.

Augur.

Dr. J. Ev. Krek

(Konec.)

Možna je misel, da je Krek zato napadal židovstvo uglednih socialistov, ker je bil sam proti mednarodnemu značaju delavskega gibanja. Toda to možnost bi K. sam gotovo odločno pobil. Saj je potrebo mednarodnosti vneto priznaval (in tudi priznaval, da je kršč. socializem nemškega izvora).

»Uspešno delavsko varstvo, pa tudi pravično delavsko zavarovanje se ne da uvesti samo v eni državi že zavoljo gospodarskega tekmovanja ne, ki vlada med državami sploh. V tem oziru mnogo store mednarodni delavski shodi. A pečati se morajo s sedanostjo, s svojimi tačasnimi potrebami in razmerami, ne pa s socialističnimi teorijami, ki nimajo nobenega naravnost praktičnega pomena za sedanje zboljšanje žalostnih družabnih razmer.«

Krek torej ni utemeljeval nikakršnega samo narodnega delavskega gibanja v nasprotje z mednarodnim. Pobijal je marksizem predvsem kot sovražno politično stranko ne pa kot delavsko gibanje. Iz vsega njegovega ostrega nasprotovanja večkrat občutimo, kako poskuša ta svoj boj ločiti od boja za delavstvo in celo tudi od boja za socializem kot nekakšen socialni ideal. To si moremo razlagati le na ta način, da je Krek v svojem srcu gojil veliko skrb za delavsko gibanje, ki se sicer v njegovi teoriji ni mogla niti toliko uveljaviti, kot v praksi, ki se pa vendar načelno nedvoumno izraža, kjerkoli poskuša sam povedati svoje osebno mnenje — čeprav mimogrede.

O kongresu v Curihu pravi K.:

»Pokazalo se je tudi tam, da vse pripravljane na skorajšnji razpad kapitalističnega proizvodjanja žal nič ne pomaga in da so načrti o socialistični družbi še sila prezgodnji, četudi ne brez pomena.«* (S. 498.)

Krek torej kot znanstvenik ni izključeval socializma iz možnosti, sodil je le, da je še zelo daleč. Bil je podobno oprezen kakor v nacionalnem vprašanju, kjer ni niti mislil na Jugoslovane brez Avstrije.

Kljub temu oportunistu pa imamo še drug dokaz, da se Krek v marsičem strinja z odločno socialističnimi zahtevami družbe in zgodovinskega razvoja, da je celo pripravljen sprejeti takšne objektivne zahteve. Pred vsem moramo nehoti postati pozorni ob dejstvu, da postavlja Krek vprašanje dela odločno v ospredje — proti dotedanemu cerkvenemu in splošno uradnemu katoliškemu pojmovanju, ki je bilo to, da je delo kazen za greh. Krek se ni strinjal s takšnim naukom.

Opisujoč prvi katoliško-socialni, Kettelerjev, program, navaja iz točke b):

»Delavsko vprašanje se peča v svojem bistvu z vprašanjem, kako se morejo delavci preživiti. Tako je važno tudi vprašanje, koliko bodi število delavcev v razmerju z drugimi stanovi. Med delavce štejemo tudi male obrtnike in posestnike.« (S. 402.)

In nato dodaje K. svojo misel:

»Dandanes pojmuje delavsko vprašanje širše.* ker se vprašanje, kako naj se prežive, za delavce ne more rešiti brez osnovnih sprememb v socialnem življenju. Gre nam za to: kakšno mesto naj zavzamejo delavci po zahtevah pravičnosti v družabnem organizmu.« (402.)

Poudarja tu svoje stališče. Teoretiziranje, ki ga je očital socialistom, se mu zdi tukaj potrebno. Ali pa je zašel v tako načelno revizijo krščan-

* Podčrtal I. G.

skega socializma nehote. Pozneje bomo videli, da mu je bila ta njegova opazka nujna.

Bog je naložil človeku, da je dolžan delati, pravi K. v polemiki z liberalci:

»Vzvišeni pomen dela pa je uveljavilo šele krščanstvo. Delo je v tem smislu potrebno, da se človek preživi, težavno je, plemenito in blažilno. Razodeta vera nas namreč uči, da so težave pri delu v zvezi z grehom, da je delo sicer kaznen za greh, obenem pa tudi zadostilo.«

Pri svoji oceni papeževe okrožnice »Rerum novarum« pa je šel K. še dalje. Ni se več odločil za cerkveno tradicionalno označbo: delo je kaznen za greh. Pravilnejša se mu je zdela označba, da so le delovne težave kaznen za greh. — Da je s tem mislil res tisto stvarno razliko, ki nastaja v ljudskem pojmu dela vprav z družabnim razvojem, priča sam z obljubo, da bo ob priložnosti to vprašanje še natančneje pojasnil. Vendar pa v svojih — doslej znanih spisih ni rešil vprašanja o delu niti v tem niti v drugačnem novejšem smislu. Ostaja nam le intuitivno sodoživetje vrednote »delo«, kakor jo je on doživel in moral doživeti, ker je njegov občutljivi razum čutil s svojo dobo na vseh spornih točkah socialne zavesti. In bistveno za socialno aktivno osebnost je, da čuti vse socialne probleme dobe.

Že na vprašanju o vrednotenju dela vidimo, da si Krek nikakor ni zatajeval velikih socialnih sprememb, ki so v delavstvu (proletariatu) pojem dela popolnoma spremenile. Tako tudi vidimo, da sedanjemu socialnemu gibanju delo res ni več kaznen za greh, marveč mu je vrednota — in sicer centralna družabna vrednota, v kateri vidijo proletarci zagotovitev lastnega in vsega socialnega življenja. V tem smislu je »proletarec« nosilec in vzgojni ideal nove kulture. Delo je prenehalo biti v bistvu težava in kaznen, doživljamo ga kot pravico, in tudi vemo, da šele delo ustvarja in spopolnjuje človeka. Krek ni mogel mimo, da ne bi tega videl. Še večji je zato pomen dejstva, da je to svoje opazovanje zapisal in nam ohranil, čeprav je moral čutiti, da s tem zahteva revizijo vsega krščanskega socializma.

Iz takšnih velikih pojmovnih nasprotstev v zgradbi Krekovega uradno določenega nauka lahko tudi spoznavamo vzroke, zakaj se je obregnil ob teoretiziranje v delavskem gibanju: Bilo je najkočljivejše vprašanje. Razčiščevanje takšnih vprašanj — kakor je vprašanje o socialnih vrednotah in njihovi socialni določenosti glede proletariata, bi mu moralo le še bolj zaostri spore, ki so mu nastajali v konservativni stranki še proti začetniški delavski organizaciji, kaj šele proti borbeni in kulturno revolucionarni. To pa bi ga pri delu — za dnevno politiko — nujno oviralo, če ne popolnoma prevrglo iz tira, razen: če bi se tla nenadoma spremenila.

3. Krek in naš čas

Vidimo, da dnevno javno delovanje in okolica v ideološkem in svetovno nazornem znanstvenem delovanju Kreku nista bila ugodna niti narodno niti socialno ideološko. Toliko moremo ugotoviti iz njegovih spisov. Vendar pa si tudi podrobneja javnega delovanja na takšnih bistvenih nasprotjih ne moremo predstaviti kot kaj trajno trdnega in zdravega. In Krek sam je po izjavi priče (dr. Jakoba Mohoriča ob K.-ovi proslavi v Unionu) na nekem zaupniškem zborovanju SLS potrdil to sodbo, ko je vzkliknil, ker so ga nasprotniki preglasovali:

»Zdaj vidim, da je bilo vse moje dosedanje delo zaman in da je treba začeti vse iznova.«

Tako nekako je podal ta dogodek predavatelj. Mislimi pa moramo na to tudi pri sedanjih žalostnih razmerah delavskega gibanja v Sloveniji. Še l. 1917. je mogel »Slovanov« sotrudnik L. A. na strani 254.* zapisati:

»... In Krek, človek jasnega, globokega in širokega razuma, velike koncepcije, neusahljive, vedno sveže energije, kakor nam jih je bilo le malo dodeljenih, se ni zadovoljil s polovičarskim delom. Čutil je suverenost svojega duha, zato je začel zgradbo pri temelju in jo nadaljeval z ostro premišljeno sigurnostjo in skrbnostjo ter jo s popolnim uspehom dovršil.* Da so danes naše delovne skupine konsolidirane* tako izborno, da so si ustvarile tako krepke in mnogostranske gospodarske in stanovske organizacije, da so postale samostojen, živ in trdno zgrajen organizem, kakor še ne izza kmečkih puntov, to je delo Krekovo.«

Te, l. 1917. zapisane besede so bile takrat morda nekoliko stvarno veljavne. Danes se nam zde fraze ali pa ironija. Iz njih veje pogrebni kult slovenskih osebnosti. Gotovo pa danes ne moremo govoriti o konsolidiranosti naših »delovnih skupin«. Vemo le, da je velika zgradba gospodarskih in nekaterih političnih organizacij iz zadnjih desetletij združena s Krekovim imenom. Vemo, da je združena z njim naša pot iz večne Avstrije. Njegova »sled« je ostala v narodu, kakor pravi isti kronist.

V notranji organizaciji našega naroda pa sled Krekovega dela ni v pravem razmerju z njegovo osebnostjo. Odkar je Krek umrl, popušča naravno njegov neposredni vpliv in ga nadomešča samo še kult. Njegove zapuščine ni še nihče ocenil.

Večajo pa se vplivi napak in nedoslednosti iz Krekove dobe in Krekovega dela. Posebno se čutijo vsi tisti spori, ki so kipeli in se zapletali že v njegovih spisih in prvem času praktičnega delovanja, združeni z napakami drugih slovenskih mož in z njihovimi vplivi. Čuti se Krekova zgodnja borba s socializmom, ki je zapustila pri nas toliko nejasnosti v delavskem gibanju. In kar je najbolj čudno: celo Krekovo delavsko gibanje — slovenski krščanski socializem se ni v vseh teh letih niti enkrat resnično približal Krekovi svetovno-politični osebnosti, marveč se je držal površnega splošnega kulta imena in političnega kredita — podobno poudarjajoč prikladne ideje iz njegovih izjav, če ne celo iste, ki so se jih posluževali reakcionarci.

Le tako, ker niso Krekovi dediči dosegali Kreka, je bil mogoč pojav, da se je vsa literatura krščansko-socialnega gibanja v zadnjih letih pri nas gibala na popolnoma drugi črti nego jo je bil on naznačil s sistemom svojih, novih idej, ki jih je dajal temu kot celotnemu ali vsaj kot delcu celotnega delavskega gibanja. Pri njem očitno kot vprašanje taktike postavljeno, je vprašanje o borbi za socializem postalo pri naslednikih zunanje in notranje le nezavestna odločitev. Nele da se ni premostil prepad med krščansko socialističnim in socialističnim delavstvom, marveč se je ta prepad še poglobil s tem, da krščansko-socialistično gibanje ni šlo po poti, ki jo je kazala Krekova zgodovinska kulturna perspektiva. Da je tega v bistvu Krek sam kriv, s tem da ni zapustil trdne opore v svojih spisih, smo v kratkem pregledu njegovega znanstveniškega dela lahko opazili. Zunanje vzroke — razen glavnega vzroka, da ni svetovnega, mednarodnega krščansko-socialnega gibanja — bi si mogli naštetii šele z obširnimi pregledom zgodovine zad-

* »Slovan« XV—1917: Dr. Janez Ev. Krek.

* Podčrtal I. G.

njih desetletij zato naj za to sliko zadostuje kot primer to, kako katastrofalno se je v Srednji Evropi pravkar zaključila zveza kršč. socialističnih delavskih z meščanskimi strankami.

Mednarodno je Krekovemu delovanju manjkala vsakršna zunanja garancija. Toda, kakor sem že omenil, danes že razločno vidimo, da mu manjka te garancije tudi v okviru Slovenije in Jugoslavije. Na avtokratskem načelu zgrajena podrobna politika je narekovala Kreku veliko skrb za dnevno politično obdelavo javnega mnenja, manjšo pa skrb za bodočnost narodove delovne politične in kulturne organizacije, na katero je sam mislil, ko je pisal kot učitelj znanstveno utemeljene politike:

»Vsako znanstveno raziskovanje se mora ozirati na zgodovinski razvoj tiste stvari, katero obravnava... Najboljše merilo za socialne ideje, koliko so namreč veljavne, upravičene in dobre, je v njih uspehih. Vsled tega moramo pri vsaki taki ideji opazovati njen vpliv, ki ga je pokazala v življenju.«

Ako kritično preotrimo njegove spise, nam je prav lahko opaziti, da so doživele izmed njegovih idej največji uspeh prav tiste, ki so socialistične ali skupne krščanstvu in socializmu. Prav te ideje pa so se v slovenskem toli razširjenem češčenju Krekovega imena že v začetku porazgubile. Tako si lahko razložimo n. pr. dejstvo, da si lahko vse stranke laste Kreka, da je njegovo ime že tako zbledelo in postalo tako abstraktno, da ga s pridom lahko uporabljata tako revolucionar ko reakcionar. Tako si lahko razlagamo, da v strokovnem članku o krščanskem socializmu »Razredni boj in krščanski socializem«, ki ga je v reviji »Čas«* objavil Fran Terseglav, na 29 straneh Krek ni niti enkrat omenjen, čeprav ima članek podnaslov: Misli k našemu odnosu do socializma sploh.

Naj zadoščajo te kratke ugotovitve o Krekovem kultu, ki ni še niti zajel jedra njegove osebnosti in že zaradi tega pomeni »našemu največjemu politiku« več kot poseben za Slovence morda značilen nagrobnik — ne pa socialno, kulturno politično delo v imenu krščanskih ali krščansko-socialističnih načel.

Preostane nam tu le še kratek pregled ugotovitev, ki bi naj potrdile navedeno misel, da je bil dr. Jan. Ev. Krek poklicni politik in kot tak res osebnost. Važna bi bila ta ugotovitev za njegove spise. Iz njih bi si morali v pozitivnem primeru odmišljati pri presoji idej vse dnevno ali začasno politične primesi in odklone od Krekovih najglobljih dognanj in misli.

Znano je, da se je Krek sam že od mladosti zelo rad pečal s politikom in se tudi sam smatral odgovornega za svoje in za delo stranke kot politik. Tako je izjavil o Šušteršiču, da bo delal takšno politiko, kakor bo hotela večina, ali pa je sploh ne bo delal. V bistvu danes nihče ne dvomi, da je bil Krek celo eden najboljših, najbolj mogočnih politikov. L. 1917. in 1918. so njegovi somišljeniki izdajali celo svoj list »Jugoslovan«, v stranki je njegovo krilo s škofovo podporo zmagalo. Tudi njegov ugled v zunanji ali dunajski politiki je neprestano rasel.

Iz Krekovih spisov pa spoznavamo celo še več nego zgolj to, da je bil poklicni politik. Bil je tudi prvi pri nas, ki je o politiki poskušal znanstveno razmišljati. Privlačeval ga je problem družbe in oblasti. Videli smo, da je nekje zapisal v svoji pesmi formulo: v zvezi krone s tiaro se reši vse. Prav tako smemo prišteti v to plat njegovo zanimanje za svetega Pavla, posebno pa večkratno vračanje na problem oblasti.

* »Čas« XXII. (1927/28) str. 211—239.

Dvoje osi vidi v družbenem življenju, to sta: svoboda in avtoriteta.

»Uglasiti svobodo in avtoriteto v človeškem srcu in v vsi človeški družbi v en sam ubran, vzvišen akord, je mogoče le tistemu, kdor pozna človeško naravo do dobra. V to pa ne zadošča le umrljivo oko. Treba je razodetja, ki ga varuje v svojem krilu katoliška Cerkev.« Cerkev mu je bila najboljša socialna — tudi politična šola. Ta misel se strinja z drugo, da stoji končno v vsakem — on pravi: tudi — v socialnem gibanju na dnevnem redu — versko vprašanje.

V tem smislu je bil Krek torej dalekosežnejši, globlji, širši ko katerikoli naših politikov. Ali se je zavedal vsega pomena svojih ugotovitev, pa bi težko trdili ali zanikali. Zadošča nam že to, da je bil v svoji koncepciji več ko poklicni strokovnjak-politik za svoj čas in za naše tradicije. Bil je — ali vsaj hotel je ostati — kulturni delavec. O tem je v svoji razlagi o popolnosti Cerkve poudaril njej v prid to, da jo vodi v socialnem delu načelo splošne koristi za vse človeštvo. To pa je bil in vedno bo temelj in kvaliteta vsakega kulturnega dejanja in dela. Načelo celote je edino, ki more biti objektivno merilo. S tega vidika moramo ocenjati torej tudi doslednost Krekovih spisov — znanstvenih in poljudnih, če treba — tudi proti njemu kot dnevno političnemu agitatorju.

Drugi vidik je neposredno političen in ga opazimo tako pri Kreku kakor pri Masaryku: Družba se je skvarila od zgoraj doli! popraviti se mora od doli na zgoraj. Zato pa moramo ljudstvu najprej ponuditi priložnost, da bo moglo govoriti.

S temi označbami je podana temeljna črta Krekovega življenjskega dela, bolj ko s čim drugim, iz njegovih obširnih spisov. In nič nas ne sme motiti občutek, da vseh socialističnih idej, ki jih toliko navaja in uporablja, Krek še ni utegnil včleniti v svoje miselno in delovno orodje.

Sprejeti moramo verjetnost, da je n. pr. vedel, kaj pomeni stavek, ki ga je zgodaj objavil med vrstami svojih* »Socialnih pogovorov«.

»Duhovit mož je rekel nekoč: ‚Zgodovina človeštva je zgodovina dela.‘ Brez dvoma je imel in še ima način produkcije, izdelovanja velikanski vpliv na družabni in državni razvoj človeštva.«

Pravih dokazov, da je to res vedel, pa vendar nimamo pri njem kot politiku, marveč le pri socialnem filozofu.

Vedno znova in znova se je K. vračal na to vprašanje o delu, ki mu je: krščanstvo pridobilo spoštovanje:

»Saj je vendar božji Sin sam pomagal svojemu krušnemu očetu tesarju pri delu.«

»Kristus je prav posebni delavski Zveličar; saj je do 30. leta hotel ostati preprost delavec; v tem stanu je delal in trpel.«

Kakor je bilo torej za Krekove spise odločilno to, da je bil poklicni politik, tako je za njegovo osebnost značilno, da je kot socialno dejaven človek segal globlje nego je bilo za uspehe v dnevni politiki nujno, neobhodno potrebno. In prav značilno je tudi za nas in za vso dobo po Kreku, da še danes razpravljamo o novih temeljih nove duhovnosti, ki jih je on že pred 30 leti jasno doživel in priznaval. Počasi, kakor da ne moremo dalje, se utrjuje pojem dela, o katerem je zapisal precej osamljen pri nas nekaj dr. A. L. v svojem članku »Moderna karakterologija in krščanska vzgoja«:

* Glasnik I. (1894/95).

»Štirje kraji so, v katerih mora vsak človek prej ali slej na svojem mestu izvrševati svojo nalogo, in to so: sočlovek, družina, delo, vera.

Važno je tudi delo. Kadar delamo, sodelujemo. Pri vsakem delu se ustvarjajo vrednote, vrednote pa stoje pod npravnostjo, zato ima delo vrednoto etosa in vzgoje. Delo je sodelovanje za skupnost.

Res je delo neka kazen za greh, pa ne samo to. Dvojni značaj ima: značaj peze, pa tudi dvigajočega veselja...

Otroku zato ne smeš zabičevati, da je delo kakor v prokletstvo...«

V primeri s pozabljenimi, zatiranimi in vendar jasnejšimi Krekovimi besedami in veliko bedo naših časov, ko se proletariat že davno žrtvuje za boljši svet, se slišijo gornje — le preveč osamljene besede sedanjega katoliškega kulturnega delavca kot nebolgljeno jecljanje in dokaz, da je Krek živel na robu kulturnega preloma in da je bila že zaradi tega njegova, vodilna vloga kot naloga za enega človeka pretežka.

Kakor pri vsaki zgodovinski osebnosti, tako lahko tudi pri Kreku ugotovimo notranjo in zunanjo osebno tragiko, ki izvira iz razmer in v njem samem. Ako smo pozorno prečitali njegova prva pisma prijatelju (dunajska), kjer razgrinja načrt organizacijskega dela, opazimo, kako se je zavedal, da potrebuje sodelavcev in mora mobilizirati vsaj duhovščino. Isti cilj so imeli njegovi krožki, isti cilj imajo njegovi spisi. In vendar je imel že njegov avtokratski politični princip v sebi nasprotno kal, ki je povzročila, da se K. v nobenem svojem pispu, da celo glede obdelave in reševanja glavnih socialnih vprašanj ni postavil na demokratično bazo (diskusijo). Prezrl je, da avtoriteta, na katero gradi, nima vedno tudi narodno, slovensko ognjišče. Ob takem, v praktičnem primeru že individualističnem delovnem nazoru glavnega slovenskega politika ni čudno, da pri nas glavna socialna vprašanja niso postala znana, da niso postala predmet ljudske misli, duhovnosti in kulture, kakor so n. pr. pri Francozih in Čehih.

Da je to neracionalno delo končno ob vsakem vprašanju povzročalo škodo tudi Krekovemu praktičnem delovanju in uspehu, ne moremo niti dvomiti. Le na ta način pa si lahko pojasnimo pojav, da so bile vprav v Krekovi dobi naše kulturne sile razbite, da je n. pr. ostala tako velika razdalja med tako zvanim slov. kulturnim delavcem in politikom. Dejansko smo celo izgubljali ozemlje. V zvezi s temi dejstvi se je zgodilo, da ob razpadu Avstrije naš narod ni bil pripravljen niti na zunanjo niti na notranjo politiko.* Naša kultura je bila politično pasivna in zato se tudi v letih po vojni nismo mogli dvigniti kulturno iz stagnacije.

Glede zunanjega vzroka Krekove osebnostne tragike sem mogel dóslej navesti njegovo spojenost z mednarodno veljavno rešitvijo socialnih vprašanj. Tudi na tem področju Krek ni mogel izvesti težke naloge, da bi svojemu narodu izdelal socialno orientacijo do konca. S socializmom, ki ga je po potrebi pobijal, je zatemnil tudi lastne najgloblje ideje in najgloblja spoznanja, ki — kakor vidimo— danes že svetovno prepajajo vso kulturo, nam so pa znana skoraj še samo iz tujih ali pa naših začetnih in ne iz njegovih spoznanj. V tej tragiki bi morali iskati sintezo Kreka in Ivana Cankarja, ki sta oba zrastla do nas — ločena, pa iz istega časa.

Ves ta moj sestavek je le poskus drobne točne slike iz mojih dosedanjih študij o Kreku in ta slika bo dosegla svoj namen, ako se ji je posrečilo poglobiti kult slovenske osebnosti.

Ivo Grahor.

* Glej knjigo: Slovenci v desetletju 1918—1928.

Slovaki in Poljaki

Bratislava, junija 1934.

Zgodil se je letos pomladi zanimiv slučaj — ki pač ne more biti le slučaj — da so se istočasno, ko so po ČSR silno slovesno proslavljali god poljskega generala Pilsudskega, vršile velike demonstracije v Varšavi, kjer so pobili okna na poslaništvu ČSR. To meče lepo luč na razmerje dveh slovanskih sosednjih držav. Te demonstracije so padle prav v čas po podpisu poljsko-nemške pogodbe, rimskega pakta, madžarsko-avstrijsko-italijanskega in so bile namerjene jasno proti ČSR. Poljaki so demonstrirali za kos Šlezije, ki da je poljski, da ČSR ne daje tamošnji poljski manjšini narodnih pravic itd. Je pa to le malenkostna pretveza, za njo pa se skrivajo večji načrti. Če pomislimo, da je najbolj boleča evropska meja, kakor je hitlerjevska Nemčija vedno trdila, vzhodna meja Reicha napram Poljski, ko vendar ne moremo pozabiti na stalno zahtevo Hitlerjevo, da se mora vrniti Nemčiji poljski koridor, nas mora pač presenetiti, da se Poljaki nenadoma čutijo tako varne in obrnejo svoje poglede na jug, na Slovaško. Kaj se vse tu vrši v zakulisju, od kod izvira in kam je usmerjen novi poljski kurz proti ČSR?

Presenetilo je mene Slovence, ko sem prišel sem in sem o Poljakih imel le najlepše pojme: o njihovi veličini, o slavni preteklosti, o njihovi šlahti in kraljih, o njih krasni literaturi, presenetilo me je, pravim, kar so mi tu povedali o njih. Slovaki so Poljakom sosedje in hodijo precej k njim na obiske. Morem napisati le nekaj kratkih stavkov, kakor so mi tu večinoma akademsko izobraženi ljudje in akademiki karakterizirali svoje sosede. Sodba je ostra in naj bi nekoliko paralizirala naše najlepše pojme o severnih bratih, slovanskih Francozih. Poljaki so aristokrati, ki so jim lak, frak in bele rokavice bolj potrebne kot jed. So skrajni šovinisti, zgodovina jih je naučila malo ali nič. Nad Ukrajince hodijo prav tako s knuto, kot so hodili nad nje same nekoč Rusi. V njihovi državi vlada Poljak. Poljski narod je vladajoči narod, drugo so narodi druge vrste. So državno katoliški: Poljska je uradno katoliška država. In to rimsko-katoliška. Ta ljubezen in vnema za Rim je naravnost nepojmljiva. Sam sem to videl letos v mesecu februarju, ko je tu v Bratislavi zasedal sekretariat Unije slovanskih katol. akad. društev (Slavia Catholica) in so se pretresala nova pravila. Poljski predlog je predlagal za cerkvenega patrona »Slavii« — katere cilj je delati tudi na polju unionizma — poleg sv. Cirila in Metoda še poljskega svetnika, ki je sicer malo ali nič poznan, sv. Jacka in poljski delegat je z vso vehemenco branil ta predlog proti vsem ostalim, da bosta pač solunska brata zadostovala, češ, da naj je poleg Solunčanov, ki predstavljata borca za vzhodni obred, še svetnik, ki se je boril za prevlado rimskega obreda tudi na vzhodu. In bil je ves nesrečen, ko je zmagala večina s predlogom, naj zadostujeta solunska apostola. Ta rimskost mi je bila naravnost nepojmljiva. A najbolj prevladujoči dojem, ki ga dobi človek na Poljskem, mi pripovedujejo slovaški akademiki, ki so tam studirali pol leta ali celo leto, največji dojem je življenjska utrujenost in degeneriranost. Poljaki so slovanski Francozi. Odevajo se v lepi videz in si pripenjajo na prsa slavno preteklost, a njih korak je korak starcev. Niti smejati se ne znajo in te niti po ramah ne morejo potrepljati. To je degenerirani narod, ki je poln katolištva na ustih, a poln gnilosti v svoji notranjosti, poln nemorale. Tako pravijo Slovaki.

Te misli so ostre in bi našle množico oponentov. Vse res! Tvegavo je generalizirati brez nevarnosti, da bi človek postal enostranski. A med mlado studentsko generacijo v Bratislavi, ki pozna iz osebnih stikov mlado poljsko

generacijo, sem slišal le gori navedene oznake in potrebno se mi je zdelo spustiti med panslavistično idilično slovensko navdušenje za Poljake nekoliko mrzle prhe.

Da se zdaj vrnemo k svojemu izhodišču! Po razpadu Avstro-Ogrske so Poljaki poizkusili Čehom vzeti kos historičnega ozemlja češke krone, Tešinsko. Na tem ozemlju, bogatem na premogu (!), ki je bilo od XIV. st. del starega češkega kraljestva in končno z Opavskim in Krnovskim okrajem tvorilo »vojvodino Šlesko«, je bila večina prebivalstva narodnosti poljske ali pa po svoji narodnostni fiziognomiji vsaj sredi med poljsko in češko, ostanek so tvorili Čehi in Nemci. Zato so hoteli Poljaki ob prevratu Tešinsko pripojiti k svoji obnovljeni državi, med tem ko so Čehi vztrajali iz zgodovinskih in gospodarskih vzrokov na tem, da se priklopi njihovi republiki. Takoj ko je Avstro-Ogrska razpadla, so v začetku listopada l. 1918. Poljaki zasedli Tešinsko. ČS-vlada je l. 1919. odgovorila s tem, da je nastopila z orožjem za Tešinsko in ga zasedla. Potem je mirovna konferenca začrtala demarkacijsko črto, a ko se stranki nista pogodili, razpisala plebiscit. Tedaj sta se l. 1920. republiki končno pogodili glede razmejitev, s čemer se je ustvaril današnji položaj. Vzhodni del Tešinske je bil prideljen Poljski, zapadni del z važnim odsekom železniške proge Bohumin-Košice, spojujoče historične zemlje češke z vzhodom republike, in s precejšnjim delom premogovne kotline tešinske je ostal v ČSR. Nekaj vasi so dobili Poljaki tudi na severu Slovaške (v Oravi in Spišu).

Ko so letos Čehi v Šleziji proslavljali pripojitev Tešinske k ČSR, je to Poljakom, ki so si zavarovali hrbet z nemško-poljskim paktom, izvabilo pogleda na jug in so začeli tožiti po razširjenju svojih meja. Poljska zunanja politika ves čas po vojni plava. Skozi vsa leta kramarsko niha med različnimi smermi mednarodne politike in išče svojih koristi, naj bo že na škodo kogarkoli. Dobro se še spominjamo obiska poljskih legionarjev pri Mussoliniju, ko so se ustavili tudi v Trstu in so na mestnem banketu proslavljali Trst, ki da se je vrnil v naročje matere Italije, bil s krvjo osvobojen iz barbarske Avstrije in za večno ostane italijanski. Sedaj so torej Šlezijo porabili v to, da so zajahali spet konjička, ki naj bi jih ponesel — med velesile. Poljska koketira z željo, da bi jo svet sprejel med velesile. Za to pa ji menda ne manjka nič več kot le še kos kakega novega ozemlja. »Ideja revizionizma je na pohodu«, znova in znova pošilja v svet vihrajoče besede rimski duce. Najbolj vpijejo po reviziji Madžari, ki si hočejo vzeti Slovaško, potem vpijejo Nemci itd. Poljaki pogosto zatrobijo na revizionistične rogove, a ne da bi mogoče s tem mislili dati Ukrajini svobodo samoodločitve in ne da bi Nemčiji vrnil koridor, oni kakor vsakdo so revizionisti samo v toliko, kolikor je treba kje vzeti. Med Slovaki — poleg gori označene skupine, ki ne ve skoro nič dobrega o Poljaki — je tudi struja takih, ki koketirajo na videz z lepo Poljsko, zlasti med avtonomisti, ki operirajo s poljskimi aspiracijami na kos severne Slovaške s tem namenom, da dražijo Čeha. To naj bi bil kot odgovor na Benešove krilatice, da Slovaki drugam ne morejo iti, da morajo ostati v ČSR. Zato so poljske protičeškoslovaške demonstracije prišle nekako v plus Slovakom, naj bi Praga rešila končno problem razmerja med Čehi in Slovaki in tako odstranila ono, kar je prerado pretveza revizionističnim državam proti republiki. Da namreč ni Poljakom le za oni košček zemlje Tešinske, pričajo številke. Poljakov je v ČSR 83.000. V tešinski Šleziji jih je (l. 1930) 77.309, a ozemlje tešinsko, kjer je najmanj 10 % poljskega prebivalstva, meri komaj 709 km². Poljaki imajo v ČSR svoje politične stranke, poslance, občine, šole itd. Poljske ljudske šole, ki jih veči-

noma vzdržuje država, so šteje 335 razredov in do njih je hodilo 12.674 otrok. Češka in slovaška manjšina na Poljskem šteje okoli 60.000 ljudi. Slovaška manjšina prebiva na slovaško-poljski meji v delu severne Ostrave in Spiša, ki je pripadel Poljski, ali Poljaki prebivalcev teh okrajev ne smatrajo za Slovake in zato ne more tu biti niti govora o kakem slovaškem narodnem življenju. Češka manjšina, številnejša od slovaške, biva na Volinji, a ima le utrakvistične šole, ki so privatne in poljska vlada dá le malenkost za njih vzdrževanje. O političnem uveljavljanju ne more biti govora, tudi organizacijsko življenje je tiho in obzirno tlačeno. Slovaki v ČSR pač resno ne mislijo na kakršnokoli priključitev Slovaške k Poljski, skušajo pa politične tendence severnih sosedov izrabiti kot politični kapital v dosego svojih političnih teženj v okviru ČSR. Zlasti v Hlinkovi avtonomistični stranki polonofilska struja kuje železo, dokler je še vroče. V časopisih se je prav v času najhujše poljske protičsl. kampanje objavila novica, da se slovaški »Orli« odpravljajo na obisk k Poljakom. Da nameravajo iti v dveh skupinah, ena tudi čez Tešinsko, obe skupini pa bi se sešli v Krakovem, kjer bi bila javna telovadba. Z »Orli« bi šel tudi Hlinka. Koncem poletja, ko se bodo vršile velike slavnosti ob 70-letnici političnega voditelja slovaških avtonomistov-nacionalistov Andreja Hlinke, bi Poljaki ta obisk vrnili na orlovskem zletu v Hlinkovem Ružomberku. »Česke slovo«, glasilo dr. Beneša, ko je priobčilo to novico, je že posvarilo javnost pred tem, da ne bi iz tega nastala druga Nitra.

Sedež protičsl. propagande za pripojitev Slovaške k Madžarski je bil do zdaj Dunaj, prav pred kratkim pa je vodja te propagande Slovak dr. Jehlička, ki nima nič pravice nastopati v imenu Slovaške in je le plačanec Pešte, prenesel svojo centralo na — Poljsko. Poljski uradni krogi so k temu molčali in propagando puste.

Poljaki preko Tešinske in preko severne Slovaške gledajo globlje v republiko: oni hočejo postati velesila, zato si morajo nekje razširiti meje. Te meje bi si razširili na jug, ko bi si z Madžari razdelili Slovaško in bi bili plemiška naroda Poljakov in Madžarov neposredna soseda.

Psihološke in zgodovinske podstave nespornost med Čehi in Slovaki ter Poljaki pa moramo iskati globlje v preteklosti. Od Poljakov je spadal v okvir Avstro-Ogrske južozapadni del današnje Poljske — pokrajina Halič, ki je bila pol poljska, pol ukrajinska. Ostali deli Poljske so bili pod Nemčijo in Rusijo, a pod Rusijo se je Poljakom tako godilo kot na pr. Slovakom pod Madžari. Medtem ko so avstrijski Poljaki videli v Rusih največjega in najbrezobzirnejšega sovražnika svojega naroda, so ostali avstro-ogrski Slovani videli tudi, kaj Rusi za Slovane pod tujimi vladami pomeenjajo in koliko jim v mednarodnem svetu store dobrega.

Med tem ko so slovanski narodi Avstro-Ogrske bili smatrani za narode druge vrste in bili brez vsakršnih narodnih pravic, so Poljaki po l. 1867. dobili od Nemcev velike predprave v Haliču, tako da se je njim od Slovanov v Avstriji gotovo najboljše godilo in so zato tudi bili vedno najmočnejša in najzanesljivejša opora vsake dunajske vlade. Tako so več kot le nekolikokrat podpirali protislovanske tendence Nemcev za nekoliko privilegijev v Haliču, kjer so uganjali svojo protiukrajinsko gonjo. Tako se je med Prago in Krakovim že v avstrijski Poljski razvil oster antagonizem.

Razlika v gledanju na Ruse in oportunistična, Dunaj podpirajoča politika haliških Poljakov je ustvarila napeto ozračje med zapadnoslovanskimi sosedi. Če k temu pripojimo še sorodnost psihe poljske in madžarske (šovinizem, aristokratizem, zaljubljenost v absolutističnost svobodnega veta, im-

perializem in pod.), razumemo ozračje, iz katerega so šinili bliski, osvetljujejoč preteklost in kažoč v prihodnost. Rusija, ki je pred vojno kot veselila predstavljala Slovane, zdaj še ne posega aktivno v evropsko slovansko politiko in njeno vlogo bi mogla prevzeti Poljska, ki je zdaj največja slovanska država s svojimi 32 milijoni, od katerih je 22 milijonov Poljakov. A politika Poljske gre svojo pot in Slovani v njej ne vidijo naslednice Rusije. Poljska plava v imperialističnih in šovinističnih vodah, ki nam ne morejo biti simpatične ne malo ne zelo.

Viktor Smolej.

Načrtno gospodarstvo

(Nadaljevanje.)

Kakšni so uspehi zunanje trgovine?

Ko je pričela Rusija prihajati na svetovni trg z večjimi množinami svojih produktov, je ves svet zavpil in pisal o ruskem dumpingu, dasi Rusija zaenkrat osvaja to, kar je že imela pred svetovno vojno. Leta 1931. je znašal njen izvoz 500 milijonov, pred vojno pa 750 milijonov dolarjev. Razne države so predlagale skupno akcijo proti temu dumpingu. Francija in Belgija sta uvedli takozvani licenčni sistem. Za gotove vrste blaga, ki ga je hotela Rusija uvoziti, je morala dobiti posebno dovoljenje. Nekatero države: Kanada, Ogrska, Rumunija, Bolgarija in Jugoslavija so pa sploh prepovedale vsak uvoz ruskega blaga. Ostale države, Anglija, Nemčija, Poljska, severne države, dasi so rohnele proti sovjetski Rusiji, so ostale previdno mirne in dalje trgovale. Akcija proti dumpingu ni uspela. Francija je kmalu umaknila svojo prepoved. Kajti Rusija je takoj črtala vsa svoja naročila v Franciji. Zato so se dvignili francoski podjetniki in zahtevali ukinitvev licenčnega sistema.

Še večji vihar je nastal v Belgiji. Pred uvedbo licenčnega sistema je Rusija izvažala večjo množino svojih izdelkov v Belgijo, njeni pristanišči Antwerpen in Amsterdam sta imeli velike dohodke. Ko je bil izdan ukaz, da se uvede licenčni sistem, je plulo 29 sovjetskih ladij proti Amsterdamu. Na brezžično povelje so pa krenile te ladje mimo Amsterdama v Rotterdam. Torej k največjemu tekmeču Amsterdama. Tem 29 ladjam je sledilo nadaljnih 300 ladij. Holanci so jih sprejeli z odprtimi rokami. Amsterdam je prišel ob svoje dohodke, Belgijci so pa morali rusko pšenico in druge izdelke dražje plačevati. Kajti rusko blago je vseeno prišlo v deželo, deloma po tihotapstvu, deloma pod tujimi znamkami. Danes ne govori nobena država več o boju proti ruskemu »dumpingu«, ampak sklepajo z Rusijo trgovske pogodbe, da se tako vsaj deloma zavarujejo pred sovjetsko konkurenco.

Kako si osvaja Rusija svetovni trg?

Glavni izvozni predmeti Rusije so: žito, les, petrolej in premog. Kot eksporter žita je trčila Rusija na svetovnem trgu z Ameriko, Argentinijo in Kanado; kot eksporter lesa z Ameriko, Švedsko, Finsko, Avstrijo, Jugoslavijo, deloma tudi s Poljsko; kot eksporter petroleja z Ameriko, Anglijo, Rumunijo; kot eksporter premoga z Anglijo, Nemčijo, Češkoslovaško. Tu smo navedli le glavne države.

Holandska je uvozila iz

Amerike	32,400.000	21,600.000	16,409.000
Rusije	800.000	2,644.000	7,600.000

Večkrat beremo v tem ali onem časopisu, da delajo Rusi v trgovini velike napake. Neki strokovnjak se je pa izrazil, da je prodajna organizacija Rusije mojsterska, dalekovidna in obsežna. Skoraj gotovo bo res tako.

Ves njihov nastop nosi znak premissljenosti. O cenah predmetov, katere izvažajo, so natanko informirani iz centrov dotičnih držav, kamor naj izvažajo svoje produkte. Govorjenje o dumpingu je v splošnem neutemeljeno. Navadno znižajo cene svojim produktom le za toliko, da se morejo uveljaviti na svetovnem trgu.

Tudi izbira skladišč dokazuje trgovsko strokovnjaštvo Rusije. V Rotterdamu je največji elevator za žito v Evropi. Ta elevator, ki je bil namenjen za Ameriko in argentinsko pšenico, si je zajamčila Rusija. Rotterdam ima zelo pripravno zemljepisno lego in more služiti za pripravno izhodišče v države, ki potrebujejo žito.

Savona, majhno pristanišče ob Sredozemskem morju, tvori bazo za trgovino s petrolejem in njegovimi produkti. V bližini tega pristanišča je zgradila Rusija mogočen kompleks poslopij kot postajo za kamneno olje. V notranjosti te tovarne je 15 tankov, ki morejo vase sprejeti 50.000 ton olja. To pomeni veliko. Leta 1931 je znašala dnevna produkcija 58.000 ton. Leta 1933 je Rusija dosegla eno tretjino produkcije petroleja od Amerike. Drugo večje skladišče gorilnega olja ima Rusija v Norveški, pa tudi v Danski in Švedski ima svoje prodajne organizacije. Podjetnost in okretnost Rusije dokazuje tudi to, da je nakupila zemljišče celo v Baltimoru, kamor je postavila tanke za petrolej in druge vrste olja. Leta 1931 so obsegali ti tanki nad 50.000 ton bencina in sorodnih produktov. S tem je Rusija napadla Ameriko, ki je največja producentinja olja na svetu, v njeni lastni trdnjavi.

Petrolejski magnati so morali priznati Rusiji drugo mesto v svetovnem zboru za petrolejski trg in skleniti z njo dogovor glede razdelitve blaga. Leta 1931 je Rusija glasom tega dogovora dobila 35% nemškega, 22% angleškega, 30% italijanskega, 20% francoskega in 40% švedskega trga. Ker pa raste produkcija petroleja v Rusiji stalno, je ta sektor sedaj gotovo še večji.

Kar se tiče žita, se je razburjenost polegla, kljub temu, da ni Rusija izginila s svetovnega tržišča. Saj je Rusija naravna žitnica Evrope in ima sedaj prvo mesto v Evropi. Njen letni izvozni kvantum znaša 360 milijonov mernikov.

Les je za petrolejem drug predmet, čigar produkcija prav nič ne zaostaja z načrti petletke. V začetku se je pojavila Rusija na svetovnem trgu z neobdelanim lesom, sedaj izvažajo že tudi obdelani les. V isti meri, v kateri narašča izvoz lesa iz Rusije, pada izvoz v drugih državah. V Evropi sta z ruskim izvozom najbolj prizadeti Švedska in Finska. Boj za svetovni lesni trg traja od leta 1928. dalje.

Največji odjemalec lesa je Anglija. V Anglijo so uvozile mehkega lesa nekatere države v tem razmerju:

Rusija	17 %	30 %	50 %
Švedska	20 %	19 %	—
Finska	27 %	22 %	—

Porast lesne produkcije v Rusiji je razviden tudi iz tega: Pred vojsko je Rusija izvažala 800.000 komadov obdelanih hlodov. Povojna Rusija leta 1926. — 320.000 komadov, leta 1928. — 560.000, leta 1930. — 965.000, leta 1931. — nad 1 milijon, leta 1932. — 1.500.000; leta 1932. — 1.800.000 komadov.

Rusija poseka letno nad 7 milijonov kubičnih metrov lesa. Iz tega je razvidno, da možnost izvoza še ni izčrpana. Antracit izvažata Rusija v Ameriko, največ pa v Italijo. Ruski antracit je brez konkurence bodisi glede kakovosti bodisi glede cene.

Govorili smo le o glavnih izvoznih predmetih. Ne moremo naštetih radi pomanjkanja prostora vseh produktov, ki jih izvažata Rusija. Udejstvuje se pa na vseh poljih: Izvažata jajca, kemikalije v taki množini, da se čuti nemški »Farbentrust«, ki je dosedaj veljal za nepremagljivega, zelo ogroženega; izgotovljene obleke, preproge, kožuhovine, kovinske izdelke, krtače, gumbe, porcelan, papir, bombaž, kmetijske stroje, zlasti manjše. Rusija potrebuje namreč le velike stroje. Strokovnjaki trdijo, da so ruski kmetijski stroji brezhibni tudi z ozirom na kvaliteto. Dalje izvažata bombaž in predivo. Rusija ima že sedaj $\frac{2}{3}$ svetovne produkcije prediva. Ni polja, na katerem se ruska industrija ne bi udejstvovala in tudi ne izvažala. (Dalje sledi.)

O ljudski univerzi

Slovenska ljudska univerza je že dalj časa, zlasti zadnja leta, ko je izobraževanje širokih množic nekako uplahnilo, bodisi po obsegu, še bolj pa po vsebini, nujen problem, kateremu smo posvečali dosti premalo pažnje. Zdi se, da zato, ker se vloge, ki jo pravilno organizirana ljudska univerza mora igrati zlasti pri nas, nismo dosti jasno zavedali.

Zdaj, ko vprašanje te ustanove prihaja spet na dnevni red, se zdi potrebno, opozoriti na smisel in na naloge, ki jih ljudska univerza pri takem narodu ima, odnosno imeti mora.

Med Slovenci, kjer je bilo vse javno življenje — politično, gospodarsko, socialno, kulturno — do skrajnosti diferencirano po svetovnem nazoru, bi bila objektivna, po nobenih ozkih ideologijah pogojena osrednja kulturno-vzgojna ustanova velike važnosti in še večje upravičenosti. To zato, da bi postajala prav zaradi te razcepljenosti vsega našega življenja vzgojno odločilni faktor zlasti v vprašanjih in nalogah, ki stoje po svoji objektivni resničnosti izven programov in ideologij. To so predvsem često znanstvena in kulturna vprašanja. Pri drugih, katerih obravnavanje kaže in pri vsaki priliki vzbudi v našem ozračju ideološke napetosti in spopade — socialna, politična — in o katerih taka ustanova danes ne sme molčati, naj bi se omejila zgolj na nepristransko informativno podajanje, ki naj bi zaradi svoje umerjene oblike in stališča vzgajalo naše široke množice k doslej nepoznani lastnosti pri presojanju pojavov in življenjskih vprašanj: k objektivnosti. Po drugi strani bi ljudska univerza morala biti to, kar povesta obe besedi njenega naslova: morala bi biti 1. ljudska in 2. univerza. Ljudska v tem smislu, da je njen program in oblika njegovega podajanja duševni višini široke množice dostopna in zanjo aktualna. Pomanjkanje enega ali drugega bi pomenilo takojšen neuspeh. Univerza pa bi morala biti v tem

smislu, da bi vsi izsledki na tem ali onem področju udejstvovanja človeškega duha, bili kljub popularni obliki podajanja, bili res to, kar razumevamo pod pojmom resne znanosti.

Velika nevarnost i za prvo i za drugo je v tem, da bi taka ustanova utegnila priti v roke tej ali oni ideološko-tradicionalno organizirani skupini. Čim se bo zgodilo, že pade osnovni pogoj za smisel in uspeh take ustanove: objektivnost do vprašanj, ki jih obravnava in objektivnost do občinstva.

Po vseh slabih skušnjah, ki jih moramo zasledovati v zgodovini naše strankarsko usmerjene kulturne, socialne in politične vzgoje, bi bilo treba tako orientacijo ustanove, ki naj bi bila osrednja, to se pravi za vse, smatrati usodno za njen obstoj. Zakaj če široke množice rabijo kdaj objektivne, na nespremenljivih vrednotah temelječe široke vzgoje, je to danes in zlasti pri nas.

Zato ob napovedi občnega zbora nove Ljudske univerze opozarjamo v teh tesnih vrsticah mimogrede na stvari, ki so pri snovanju take ustanove nadvse važne. Skušnje, ki smo jih v tem pogledu napravili s podobnimi poskusi, so zelo poučne, saj Ljudska univerza v povojnih letih ni bila neznan pojav ne v Ljubljani, ne v Mariboru, ne v Celju. Da je vsak tak poskus po daljšem ali krajšem životarjenju zaspal, je dokaz ali napačne orientacije, ali enostranosti in nezanimivosti v programu.

Snujoči se novi Ljudski univerzi v Ljubljani tega ne želimo, dasi se nam zdi, da za zdaj še nimamo dovolj garancije, da bo taka, kakršna naj bi bila.

Z. J.

Politična kronika

Enotna fronta proletarstva

Med drugo in tretjo internacionalo je prišlo zadnji mesec do znatnega zblížanja. Izvedlo se je to zaenkrat samo še v negativni obliki borbe proti fašizmu in vojni nevarnosti. Socialisti in komunisti so si tako še za naprej ohranili svojo načelno neodvisnost in samostojnost: sveta vojna proti fašizmu in imperialistični vojni naj bo izhodna točka za skupno fronto proletarijata, čemur bo seveda kmalu morala slediti enotna proletarska politika v Evropi.

Borba proti fašizmu in vojni se nam zdi namreč vse preveč malenkostno opravičilo za taktični sporazum med obema internacionalama, ki sta se še nedavno tako bratsko črtili. Fašizem je že presegel svoj zenit in je pač zelo malo verjetnosti, da bi mogel v Evropi še izvojevati popolno oblast v svoje roke. To, kar je dozdej ustvaril fašizem v Berlinu, na Dunaju in v Rimu je tako silen dokaz za to, da je fašizem kot bodoči sistem evropske politike absurdum in bi bil pač slučaj, če bi se v Evropi znašli diktatorji, ki bi nacizem posekali v iznajdljivosti krvavih poedin ali pa Mussolinija v njegovih operetnih dunajskih pokoljih. Na fašizem definitivno lega tolika senca etične propalosti, da je s tem tudi že vse besedičenje o ozdravljenju državne avtoritete na avtarktični podlagi le še govorenje brez vsebine. Zato je afront marksizma proti fašizmu prišel prepozno; moral bi ustvariti enotno fronto proletarijata takrat, ko je bil čas zato. Baje je Törgler tik pred požigom Reichstaga že imel v žepu podpisano pogodbo za enotno borbo

nemškega komunizma in socializma proti nacizmu. Bilo je prepozno in ta tako simptomatična počasnost tretje internacionale bi bila skoraj da postala usodna tudi letos februarja ob priliki revolucij v Parizu in na Dunaju. Za neuspeh dunajske revolucije se je tretja internacionala z lahkoto izgovorila na dunajske socialistične voditelje, ki so se vendarle že pred leti organizirali v takozvano dve in pol internacionali. Bili so tako vsaj po zakonih dialektične logike najbližji tretji internacionali; za njihova srčna nagnenja pa ne moremo biti tolmači. Kar se tiče tega, sledi iz tega le pouk, da se je čuvstvena politika v območju politike tretje internacionale prav tako slabo plačevala kakor povsod drugod. Če že dunajski primer ne drži in ga je tretja internacionala obsodila, kakor se današnjim časom spodobi, potem pa smo morali z mnogo večjim nerazumevanjem spremljati razvoj dogodkov v Franciji. V interpretaciji krvavega 6. februarja smo sami tukaj večkrat zapisali, da je bil večji manevar francoskega kapitala, ki se je s pomočjo policije hotel polastiti republike in jo organizirati v fašističnem smislu. Med voditelji levičarstva so se proti temu kmalu znašli mlajši politiki in vrgli na ulico parolo o enotni fronti proletariata. Gaston Bergery je izzval demonstrativne volitve v okrožju Nantes pod parolo »front commun« vseh levičarjev in — propadel. Predsednik komunističnega poslanskega kluba poslanec Doriot je začel prirejati zborovanja, kjer je nastopal za skupno fronto vseh proti fašizmu in vojni nevarnosti. Na povelje iz Moskve je bil Doriot izključen iz stranke in je moral zapustiti poslanski klub, v katerem je bil najzmožnejša glava, ker v parlament zadnjič nista bila izvoljena Cachin in Marty.

Med tem je nevarnost fašističnega prevrata v Franciji občutno padla in za pobiranje vojne nevarnosti ustvarja sovjetska diplomacija obenem s francosko vzhodni Lokarno in vzhodnoazijski sporazum, ki bo vse človeštvo olajšal za eno iluzijo več.

Zato je treba vpostavitvev enotnega nastopanja med francoskimi socialisti in komunisti razumeti nekoliko drugače. Dejstvo, da je prišlo do sporazuma med drugo in tretjo internacionalo v borbi proti fašizmu in vojni šele julija, dočim je največja nevarnost za oboje bila letos februarja, daje opravičilo prepričanja, da je v tem vse več taktike nego neposredne nujnosti. Široke množice proletarijata še čutijo, da je trenutno največji povdarek na fašistični in vojni nevarnosti in zato nikakor ne moremo napačno razumeti, da se ustvarja politična fronta pod to parolo. Toda zblíževanje se vrši tako postopno in tako metodično, da moramo pri tem ugotoviti, da se ustvarja v Evropi politični blok, ki se misli organizirati na široko z zelo dolgoročnimi obvezami in da središče tega bloka niti ni več ne v Moskvi in ne v Parizu. Med drugo in tretjo internacionalo mora obstojati eksekutiva (časopisi so pisali, da je njen sedež v Amsterdamu ali Bruxellesu), ki se pripravlja, da zagrabi usodo evropskega proletariata v svoje roke in ga usposobi, oziroma uvede v novo politično aktivnost. To bi bil obris, za katerega je borba proti fašizmu in vojni le psihološko pogodena prva točka programa.

Nas seveda tukaj kot kroniste ne zanimajo pota druge in tretje internacionale. Tudi bi bilo smešno igrati vlogo preroka in trditi, da se bližamo dobi razkroja fašizma in še bolj slepo bi bilo misliti na to, da bi bila doba po fašizmu delavskemu razredu lažja od današnje, če si namreč delavski razred sam ne bo ustvaril pogojev novega družabnega reda. Tudi si s tem še ne zavezuemo oči pred vojno nevarnostjo, če trdimo, da borba proti

vojni ne more biti osnova pozitivnega dela. Iti moramo celo tako daleč in reči, da bo sovjetska Rusija svojo bodočo vojno v Aziji morala izvojevati čisto kot vsaka druga militaristična država. Toda ravno v tem dejstvu se uveljavlja čudno nasprotje, ki bo za bodočo politiko marksizma načelne važnosti. Dočim je debata o fašizmu lahko čisto filozofske narave in je zato politika mednarodnega marksizma s tem v zvezi lahko do brezmejnosti »idealistična« in ortodoksna, potem je to mnogo težje, če moramo računati z vojno kot elementom nacionalne oziroma državne politike. V interesu mednarodnega proletariata je, da se sovjetska Rusija postavi v slehernem konfliktu kot pobornica za osvoboditev azijskih narodov. Načelo samoodločbe in neodvisnosti evropskih narodov je pa že v devetnajstem stoletju, ko je francoska diplomacija to načelo izvajala v okviru liberalizma, stalo Francijo strahovita razočaranja. Načela, na katerih je zgrajena sovjetska ustava, pa dokazujejo, da stavlja tretja internacionala bistvo svetovne politike dvajsetega stoletja še mnogo višje nego jih je zmogla francoska revolucionarnost devetnajstega stoletja. Hoče pa s tem povdariti samo to, da se s tem idejni potencial bodoče evropske politike kruto zožuje v okvir realnih možnosti, ki iz dneva v dan pravzaprav ovirajo jasnost, ki je nujna posebno tam, kjer se vežejo politične stranke in bloki, ki ravno po svoji načelnosti največ pomenijo.

Če je fašizem presegel svoj zenit in se že nahaja v krivulji padanja, ki bo najbrž skušala obstati nekje v sredini med nacionalnim liberalizmom in socialnim solidarizmom, potem se politika internacional sama nahaja tudi na važnem razpotju; iskati bo morala ravnotežje v svetovni politiki, moderni kapitalistični evolucionizem pa pobijati z vekovitimi ideali človečanske miselnosti, ki so včasih bili krščanski in bodo baje jutri postali materialistični (tako vsaj pišejo nekatera naša pobožna glasila). Problem seveda ni v tem, ampak je ravno v tem, da se bodo nekatere takozvane svetovnonazorne dogme marksizma morale prav tako obrabiti v borbi z realnostmi in relativnostmi, kakor so se obrabile dogme svetovnonazorne važnosti preteklih sistemov. S tem pa še nikakor ni rečeno, da bi morala biti ta preizkušnja zanje usodna. Pri vsem tem se zoži slednjič vendarle vse samo na to, kolika je iskrenost te ali one politične aktivnosti. Zgodovina je baje pravična in najbrž z njo pristaši historičnega materializma bolj računajo, nego so računali z njo deterministi in fatalisti, ki so se naslanjali včasih celo na krščansko politično filozofijo.

Rusija in Japonska

Omenili smo že, da je za sovjetsko diplomacijo povdarek mnogo važnejši na mednarodnem polju nego li na problemih notranjepolitičnega ustvarjanja. Fašizem je zaenkrat še posebnost evropske politike in bo borba proti njemu tem lažja, čimbolj bo Evropa razdeljena na nasprotno tabore. Edino akcija proletarijata bo v tem smislu delovala občestveno in solidarno in bo zato delo v Evropi kmalu mnogo lažje nego se misli. Naj misli tukaj o marksistični politiki kdorkoli kar hoče, razvoj bo šel tukaj že precej jasno pot. Zato evropska politika v tej zvezi ne bo mogla rušiti ravnotežja v Aziji, če bi bil namreč soigralec v Aziji isti kot je v Evropi. To pa še zdaleka ni tako. Veliko vprašanje je še, kdo bo izvajal reorganizacijo Azije, ali Rusija, ali azijski narodi sami, ali pa Evropa z Ameriko.

Evropska politika zaenkrat ne pride v poštev. Položaj v Aziji je že tako dozorel, da ga z načeli evropsko razumljene demokracije ne bo več

mogoče zavirati. Tako si ostaneta v nasprotju le Rusija in Japonska. Kdo ima tukaj več izgledov na uspeh, je le težko reči in to iz teh razlogov: Japonska bo vsekakor izrabila proti Rusiji načelo: »Azija azijskim narodom!« Ruska politika je sicer že premagala te nacionalistične predsodke in ima v vsej Aziji mnogo komunističnih strank, ki so že pod kontrolo Moskve. Vendar je veliko vprašanje, če so to res prave komunistične stranke. Verjetneje je, da imajo člani teh strank mnogo skupnih lastnosti azijske miselnosti, ki so mogoče sorodnejše miselnosti japonske soldateske nego miselnosti uradnikov sovjetske diplomacije, ki mora zopet računati na ruskega vojaka mnogo bolj nego na fatalizem kitajske in nihilizem indijske politike. V Aziji zato Rusija proti Japonski ne bo zmogla ustvariti ravnotežja in ga zato išče na ameriškem in evropskem kontinentu. Ravnotežje v Pacifiku se pa že stavlja v nasprotje z interesi angleške in francoske politike in proti temu je zopet treba iskati ravnotežja v Evropi v takozvanem klasičnem problemu Sredozemskega morja.

Toda o tem prihodnjič.

Augur.

Papež zmage

S tem naslovom je napisal italijanski diplomat Brenna knjigo o sedanjem papežu Piju XI. Po kratkem življenjepisnem uvodu o duhovniški karieri se peča pisec te knjige z delovanjem Pija XI. na Poljskem, z akcijo v mehiškem sporu in prehaja nato na zanimivo pripovedovanje o pogajanjih rimske stolice za sporazum s sovjetsko Rusijo. Izčrpno in obširno reproducira tudi pogajanja in rezultate pogajanj za sporazum Vatikana z italijanskim fašističnim režimom.

Ob sporazumu papeža z Mussolinijem so bili nekateri katoličani žalostni in začuden. Prav posebno so bili potrjeni tisti zvesti pripadniki katoliške cerkve, ki so kot narodne manjšine zatirani in tlačeni od fašističnega nasilja. Sovjeti so bili tekom pogajanj takoj pripravljeni dati vso svobodo vsem vernikom za nemoteno versko udejstvovanje. Niso pa hoteli dovoljevati gospodarskih izjem v svoji državi cerkvam tako, da bi trpeli na svojem ozemlju razna cerkvena veleposestva. Pogajanja so zato zastala.

Italijanski fašistični režim pa je bil zelo širokogruden v gospodarskem delu sklenjenega sporazuma. Dal in zagotovil je cerkvi vso gospodarsko svobodo in podprl Vatikan z milijardami, zato pa je bil nepopustljiv v političnem delu sporazuma. Neitalijanskim katoličanom v Italiji niso bile zasigurane v sporazumu najosnovnejše pravice, ki jih sicer cerkev odločno in nepopustljivo zahteva za svoje člane po vsem svetu od vseh vlad.

Zato so se pojavili glasovi tudi med katoličani, da je Vatikan v službi fašizma. Napisanih je bilo po svetovnem časopisju mnogo člankov, ki so se čudili zadržanju Vatikana napram fašizmu, ki je neusmiljeno preganjal in trpinčil katoličane neitalijanskih narodnosti v Italiji. Tudi v Jugoslaviji je bilo objavljenih svojčas precej takih časopisnih člankov.

Proti tem člankom je sedaj pisec knjige »Papež zmage« napisal celo poglavje o katoliški cerkvi v Jugoslaviji. On zavrača očitke, da bi bil Vatikan v službi fašizma. V glavnem obstoje razlogi, s katerimi skuša dokazati neutemeljenost teze o zvezi Vatikana in fašizma, v tem, da tako zvezo zatrjujejo le framasoni. V kolikor so takega mnenja tudi katoliki laiki, so pod vplivom framasonov in zaradi prijateljskih ali sorodstvenih zvez s framasoni. Ker pa so tudi nekateri visoki cerkveni dostojanstveniki takega mnenja, pa prvi imenovani pisec, da so postali žrtve dobre vere in zaupanja in so se dali zlorabiti od framasonskih publicistov, čeprav so ti cerkveni prelati, univerzitetni profesorji ali še celo škofi.

Pisec knjige »Papež zmage« pozna Pija XI. tudi osebno. Zato bo že verjetno, kar nam na koncu knjige pripoveduje o razgovoru s papežem, ko je bil ta nuncij v Varšavi, pisec pa italijanski diplomat ravnatom. Takole zaključil svojo knjigo »Il Pappa della Vittoria«:

»Potem, ko sem se predstavil, se je vnel živahen razgovor. Monsignor Ratti

(sedanji papež) je govoril o težkočah nastanitve v Varšavi, prepolni tujcev, v tem velikem mestu, ki je v normalnih časih štel pol milijona prebivalcev in mora sedaj spraviti pod streho dva milijona ljudi, stisnjenih in natlačenih kot sardine v skatli.

Nato se je razgovor nadaljeval o vrto-
glavih letih vojne, ko je zblaznelo človeštvo, o veselju do življenja zaradi neverjetne sreče, da se je ravnokar končala uničujoča vojna.

Tekom razgovorov o vojni se je prelat spremenil. Ko je prišel govoriti o Vittorio Veneto, o italijanski zmagi, je prišel pripovedovati o svojih nečakih, ki so se udeležili vojne in prav posebno o enem izmed njih, ki je postal oficir in bil odlikovan z različnimi kolajnamami za vojaške vrline, med njimi z eno zlato.

Pred avdijenco pri prelatsu me je grof Compans opozoril:

»Monsignor Ratti je sicer seriozen prelat in jako previden diplomat, pa ognjevit patriot. Kadarkoli bi morda njegova služba zahtevala prikriti to njegovo čustvo, se ne more nikoli vzdržati, da ne bi pokazal svoje slabo skrite ljubezni do domovine, kadar se nahaja v privatnem razgovoru z italijanskimi kolegi. V resnici sem našel nenavaden entuzijazem v tem visokem prelatsu svete rimske cerkve, ki je bil službeni funkcionar.

Ta napeti in interesanten razgovor s papeževim nuncijem, ki sem ga srečal prvič, me je popolnoma osvojil.

Njegov moški in sonoren glas, njegov siguren pogled, njegova široka in avtoritativna gesta so me osvojili. Vendar ne bi nikdar verjel v časih preloma službenih diplomatskih odnošajev med kraljevino Italijo in sveto stolico, da bom videl papeževga reprezentanta, ki se bo z menoj razgovarjal kakih dvajset minut z nacionalnim ponosom o italijanskih zmagah.

Amerikanski zgodovinar Seymour pravi, da želi javnost, da se pripoveduje dramatično. Publika želi kakršnegakoli dejanja, ki mora biti v pripovedni umetnosti končano z bolj ali manj silnim vtisom. Jaz sem si izbral za predmet mojega spisa osebnost Pija XI., papeža zmage. Nisem napravil o njem apologetične razprave, ker nisem zato kompetenten in tudi ne vreden.

Pač pa sem o njem povedal, kar mi je vsilila moja vest, da kot pisatelj in kristjan povem o tem velikem svečeniku.

Sedaj iščem kak argument proti moji katoliški zvestobi. Iščem ga, da bi ustregel čitatelju, da bi dobil v tem vzvišenem človeku neko napako, ki bi jo lahko serviral kot posebnost publiki. Ne da bi se prilizoval, je treba priznati, da je resnično težko najti napako v osebnosti papeža Pija XI. Vendar se mi zdi, da sem jo našel na Poljskem. Za katoliškega duhovnika in diplomata svete rimske cerkve se mi je zdel Pij XI. prevelik patriot. Rekli mi boste, da je to pač lepa napaka! V mnogih ozirih je to resnično lepa napaka in prav posebno z italijanskega stališča. Gotovo pa je, da sem imel od tega daljnega popoldneva iz leta 1919 vtis, da bi ta prelat napravil sporazum med katoliško cerkvijo in italijansko vlado, če bi postal nekega dne papež. Brez vsake za-
sluge sem bil prerok.

Nekaj let nato, ko sem prisostvoval na trgu Sv. Petra zboru, v katerem se je naznanjala izvolitev monsignorja Rattia na sveti prestol in, ko sem videl daljno belo postavo blagoslavljaljočega starca med ganjenim narodom in ko so grenadirji, moji stari bojni tovariši pod rezkim oficirskim poveljem v zboru prezentirali orožje, sem se spomnil moje daljne vizije in sem jo v članku priobčil bralcem v rimskem dnevniku »Messaggero«.

—as.

Stanovska država

V socialni megli, ki jo oddajajo »Slovenec«, »Čas« in »Kres« zdaj že drugo leto, se zadnje čase človek ni mogel več obrniti, da ne bi zadel ob kakšen kos stanovske države, »zasnovane po načelih papeževе okrožnice Quadragesimo anno«. Nekaj časa je »Slovenec« uvodničar kar vsak članek zaključil z naukom, da vse zlo na svetu izvira iz tega, ker si ljudje nočejo prisvojiti načel te papeževе okrožnice. Kdor ni bil za to katoliško stanovsko državo, je bil zaznamovan za marksista in protikatoliško usmerjenega človeka. Dobili smo celo knjižico: »Stanovska država po načelih okrožnice Quadragesimo anno«, v kateri se nadrobno opisuje ves gospodarski, socialni in politični ustroj te bodoče stanovske družabne ureditve. Nekateri socialni ideologi sploh niso več govorili o podružbljenju, temveč samo še o »postanovljenju«. Prišlo je tako daleč, da je »Čas« v eni izmed letošnjih števil prinesel pravi konkretni zakonski osnutek za ustavo stanovske države (tekst s členi ena, dve itd. in pa komentar).

Tako je po zaslugi nekaterih kaplanov zadnje čase na Slovenskem postalo važnejše za dobrega katoličana, verovati v stanovsko državo, »zasnovano po načelih papeževе okrožnice«, kot pa v deset božjih zapovedi. Cela stvar je postala končno tudi katoliškemu sociologu dr. Gosarju preneumna. V zadnjem »Dom in svetu« je napisal obširnejšo obravnavo, v kateri dosti jasno in logično dokaže, da je stanovska ureditev družbe nemogoča, da stanovska država sploh noben poseben družaben red ni in da papeževa okrožnica stanovske države sploh ne pozna, kakor tudi ne predpisuje nobenih konkretnih uredb za katerikoli družabni red, temveč da nasprotno papež svojim vernikom pušča popolno svobodo, kakšno konkretno družabno obliko si hočejo izbrati, samo da je pravična. Prinašamo nekaj citatov iz tega dr. Gosarjevega članka v zadnjem »Dom in svetu« (podčrtano je samo tisto, kar je dr. Gosar sam podčrtal):

»Pomisliti je namreč treba, da je dosledna ureditev vse družbe po stanovih nemogoča, da je to pravi nesmisel.« (Str. 265.)

»Iz vsega tega se jasno vidi, da je primerna organizacija najvažnejših stanov in njih vključitev v celotni družabni organizem sicer velevažna in nujno potrebna, da pa je zgolj stanovska ureditev družbe enostavno nemogoča. Z eno besedo stanovska ideja ni in ne more biti organizatorična ideja, ki naj bi tvorila osnovo novega družabnega reda v obče. Kdor o čem takim

ali podobnem sanja, dokazuje samo, da se niti malo ni poglobil v bistvo sodobnih družbenih neprilik in da ni niti malo doumel njihovih vzrokov.« (Str. 265.)

»Iz vseh teh kratkih pripomb lahko tudi že sklepamo, da ni in ne more biti dobro, ako se danes pojavljajo nekaki konkretni in do malega v vse podrobnosti družabnega in zlasti še gospodarskega življenja segajoči načrti nove stanovske družabne ureditve. Še bolj napačno pa je, ako se avtorji teh načrtov posebej sklicujejo na papeževо okrožnico »Quadragesimo anno«, kakor da so svojo zamisel iz nje povzeli. Temu nasproti je treba povdariti, da papeževa okrožnica nekakih povsem konkretnih smernic za stanovsko ureditev družbe sploh ne daje in jih v resnici niti ne bi mogla dati. Nasprotno, ravno v poglavju, kjer je v okrožnici govor o »korporacijah«, je jasno in določno povedano, »da je ljudem svobodno izbrati tisto obliko, ki jim bolj ugaja, če je le poskrbljeno za pravičnost in za potrebe občę blaginje« (87). Vse drugo je stvar konkretnih razmer in okolnosti.

Zato bi dobri stvari mnogo več koristili, ako bi črpali le iz osnovne ideje okrožnice, recimo kar iz njenega duha, in pa iz naših domačih prilik in potreb, kaj treba storiti in ukreniti. Tisti, ki vidijo v okrožnici nekaj podroben recept za novo, boljše ureditev družbe in ga skušajo, morda celo sklicujoč se nanjo, praktično uveljaviti, delajo papežu in cerkvi kaj slabo uslugo. S takim svojim ravnanjem jima namreč po krivici nalagajo odgovornost za svoje lastno nerazumevanje in za napake ljudi, ki ne znajo in ne bodo znali »po papeževi okrožnici« prav ravnati in svojih odnosov do drugih ljudi pravično urediti. Zato je v interesu cerkve potrebno v teh stvareh več previdnosti in opreznosti.« (Str. 271.)

To pot se z mnenjem dr. Gosarja popolnoma strinjamo. Če bi mi napisali to, kar je dr. Gosar v »Dom in svetu«, bi najbrže »Slovenec« prinesel naslednjo nedeljo še izjavo vseh katoliških društev, s katero nas obsojajo kot protikatoliški in marksistični časopis. Veseli smo pa, da se je med katoliškimi sociologi vendar le našel še en pameten človek in tudi revija, ki si je upala to objaviti — v večno blamažo naših fašističnih razlagavcev papeževе okrožnice.

Pri tej priliki bi ponovno opozorili, da sta bogoslovje in gospodarstvo dve stvari, da tisti, ki je študiral eno, zaradi tega samo še ni strokovnjak v drugem. Tega del naše duhovščine ne razume. Kako bi

se osmešil lajik-gospodarstvenik, če bi začel na avtoritativen način razlagati bogoslovne nauke. Isto dela naša duhovščina (mislimo samo tisto, ki se bavi z vsemi drugimi stvarmi samo z dušnim pastirstvom ne), ker hočejo biti strokovnjaki na vseh področjih in se vtaknejo v vsako stvar, če ima z vero in cerkvijo kako zvezo ali ne. Nevarni so pa zato, ker se navadno skrijejo, kadar jim zmanjka argumentov, za plašč cerkve, če je to na mestu ali ni. Tako takemu gospodu nikoli

ne prideš do kraja, pa če se njegovim izvajanjem upiraš s še tako pametnimi razlogi, ker končni adut ima le on v rokah — da te okliče za protikatoliško usmerjenega. Kar pa na to še rečeš, more biti samo v tvojo pogubo.

O, nimamo pri nas klerikalizma samo v politiki, je tudi v gospodarstvu, znanosti, umetnosti itd. Dr. Gosarjev članek v »Dom in svetu« pa kliče vsem fašističnim razlagavcem papeževe okrožnice: »Le čevlje sodi naj kopitar.« ip.

Literatura — ocene

Friedrich Engels: Gospoda Eugena Dühringa znanstveni prevrat. 1933. Založba »Nova knjiga« (Enka), Ljubljana.

Zadruga »Nova knjiga« je bila ustanovljena l. 1933. Naložila si je nalogo izdajati znanstvene knjige z vidika dialektičnega materializma. Kot prva je izšla drobna knjižica Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem, kot druga pa obširni Engelsov Anti-Dühring (tako se običajno citira; njen točen naslov je: Gospoda Eugena Dühringa znanstveni prevrat).

Karl Eugen Dühring (1833—1921) je bil privatni docent v Berlinu, 1877. l. so ga zaradi nekega konflikta z univerzitetno upravo odstranili. Zastopnik nedoslednega z idealizmom pomešanega marksizma (ali pa narobe). Hud nasprotnik dialektike in marksizma. Antisemit. V »Zgodovini socialne filozofije«, izšle 1932 pri Slovenski matici, navaja avtor E. Spektorski Dühringovo »Kritično zgodovino nacionalne ekonomije in socializma« med znanstvenimi viri. Po podatkih imenskega registra gornje knjige. (Marksovih in Engelsovih del, pa še marsikaj drugega, med znanstvenimi viri ne navaja.)

Dühring je bil predstavnik sinteze metafizike in materializma kot filozofskega nazora. Ta sinteza se mu je obupno ponesrečila. V filozofskem in ekonomskem svetu Dühring ni predstavljal in ne predstavlja ničesar. So pa nekatere sestavine njegovega nauka take, da so v sumljivem sorodstvu z bistvenimi potezami narodnega socializma: sovraštvo do Judov in Marksa. Zato ga ravno pod narodnosocialističnim režimom zopet pogrevajo. L. 1933. je izšla v Jeni knjiga gospe dr. Hanni Binder »Das sozialitäre System Eugen Dührings«. Zato je Engelsova polemika razen tega, da je učna knjiga dialektičnega materializma, tudi s tega vidika danes aktualna.

Načelna nasprotja med Engelson in Dühringom so ogromna. V osnovi je Dühring pristni metafizik in je s svojo istinitostno filozofijo (ob tem ti nehote pride v misel slovenski filozof Veber) hodil po istih potih kot vsi idealistični filozofi preteklega in sedanjega časa, s to omejitvijo, da se je k temu nedosledno posluževal še materializma, toda pod popolnoma napačnim zoriščem. To in pa Dühringov povsem lajični način obravnavanja filozofskih in ekonomskih kategorij — Engels ga je tolkel celo na njegovem strokovnem polju, pravu, s točnejšim poznavanjem pravnih institutov in pravne filozofije — ter dejstvo, da je poskušal kaliti vodo med socialisti v Nemčiji in da bi utegnil s svojo talmi-znanostjo napraviti v njihovih vrstah precejšnjo zmedo, so bili vzroki, da si ga je Engels tako temeljito izposodil.

Engelsov Antidühring predstavlja sistem dialektičnega materializma; njegovemu filozofsko globoko izobraženemu duhu bi brez dvoma uspelo podati sistem dialektičnega materializma — mesto v polemiki in kritiki Dühringove »Kritične zgodovine nac. ekonomije in socializma« v odgovarjajoči sistematični obdelavi. Na drugi strani pa je evidentno, da je podajanje dialekt. materialističnega filozofskega in svetovnega nazora v polemični obliki aktualnejše in neprimerno bolj dostopno tudi filozofsko neizobraženim bralcem, katerim je bil v prvi vrsti namenjen (Anti-Dühring je izhajal kot feljton). Sam pravi v predgovoru: »Tu kritizirani »sistem« gospoda Dühringa se razteza preko zelo razsežnega teoretičnega področja; bil sem prisiljen slediti mu povsodi in postavljati njegovim pojmovanjem nasproti moja. S tem je postala negativna kritika pozitivna; polemika se je preokrenila v bolj ali manj povezan oris po Marksu in meni

zastopane dialektične metode in svetovnega nazora in to na precej obširni vrsti področij... Zdi se torej, da imamo pred seboj občinstvo, ki ima za stvar dovolj veliko zanimanje, da sprejme sedaj v mnogih ozirih brezpredmetno polemiko z Dühringovimi trditvami zaradi poleg podanih pozitivnih izvajanj.«

V tej obliki podajanja je pokazal blesteč jezik; vso snov podaja popularno, a vendar znanstveno. Razne znanstvene panoge obvlada suvereno. To kaže na njegovo veliko tudi splošno znanstveno erudicijo.

Tri poglavja Anti-Dühringa je priredil pod naslovom »Razvoj socializma od utopije do znanosti«. Ta brošura je postala še daleko bolj popularna in je doživela mnogo izdaj in prevodov.

Prvi del Anti-Dühringa je filozofski: Večne človeške pravice razkrije Engels kot idealizirano kraljevstvo buržoazije, pobija aprioristično idealistično filozofijo in gradi predstave o svetu, času, prostoru, snovi in življenju na monizmu. Večnih resnic v morali in pravu ni. »In kakor se je gibal družba doslej vedno v razrednih nasprotjih, tako je bila tudi moralna razredna moralna; zagovarjala je ali gospodstvo in interese vladajočega razreda ali pa je, kakor hitro je podjarmljeni razred bil dovolj močan, zagovarjala upor proti temu gospodstvu in bodoče interese zatiranih.« (Str. 65.) »Za svojstveno meščanski značaj teh (t. j. človeških) pravic pa je značilno, da je potrdila ameriška ustava, prva, ki priznava človečanske pravice, suženjstvo drugokožcev, ki je obstojalo v Ameriki: preklinjali so razredne predpravice, predpravice rase pa so poveličevali.« (Str. 74.) Dühring je nasprotnik dialektike in ji očita: »Čim protislovnejše tem resničnejše, ali z drugimi besedami, čim absurdnejše tem verjetnejše, to geslo, ki niti ni novo, marveč izposojeno iz teologije razodetja in mistike, je goli izraz tako imenovanega dialektičnega principa.« Engels na podlagi vzgledov precizira princip dialektike in očita Dühringu: »... filozofija istinitosti v celoti in na splošno se izkaže, da govorimo s Heglom, za »najbolj plitko čiščenje nemškega očiščevanja,« čiščenje, katerega neumnost in prozorne vsakdanje izreke zgostijo in zmotijo le primešane preroške besedne drobtine.« (Str. 107.)

Drugi del govori o politični ekonomiji, ki je znanost o zakonih, ki obvladujejo produkcijo in menjavo materialnih življenjskih potrebščin (dobrin) v človeški družbi in ki je po svojem bistvu zgodovinska znanost. Kolikor je danes imamo, »se omejuje skoraj izključno na nastanek in razvoj kapitalističnega proizvodnega načina.« (Str. 112.) Odklanja Dühringovo teorijo nasilja, da so politične razmere odločile vzrok gospodarskega položaja in postavlja tezo, da izpremembe gospodarskega značaja izpreminjajo politične razmere.

Tretji del je posvečen socializmu. Iz zgodovinskega razvoja utemeljuje nujnost socializma. Obrča se proti Dühringu (in s tem proti vsem), ki hoče sistem novega družabnega reda zgraditi iz svoje suverene glave. »In če sedaj gospod Dühring proizvaja nov utopistični družbeni red iz svoje prevzvišene lobanje, namesto, da bi ga izvajal iz danega ekonomskega gradiva, tedaj se ne peča samo z enostavno socialno alkimijo, temveč postopa tako kakor tisti, ki bi hotel, potem ko so bili zakoni moderne kemije odkriti in ugotovljeni, zopet uveljaviti staro alkimijo in porabiti atomske teže, molekularne formule, kvantne valence atomov, kristalografijo in spektralno analizo le za odkritje — kamna modrijanov.« (Str. 211.) V naslednjih poglavjih odkriva nasprotja v mehanizmu produkcije in menjave v kapitalističnem družabnem redu. (Nasprotje med družbeno produkcijo in kapitalističnim prilaščevanjem se pojavlja kot nasprotje med proletariatom in buržoazijo — str. 216), ugotavlja »napačno kroženje« radi načina produkcije in pojav cikličnih kriz, ki jih je že Fourier označil za krize izobilja in opredeljuje vlogo države kot državo buržoazije.

S temi podatki pa je vsebina knjige komaj neznatno izžerpana. Zaslužila je, morda kot malokatera, da smo jo dobili v slovenščini. Opozoriti hočem ob tej priliki na nekaj, kar je dokajšnja heba skoro vse proletarske literature: premalo se skrbi na čist jezik. Tudi prevodu Anti-Dühringa bi se smelo očitati, da je na nekaterih mestih okoren. Zabeleženih je sicer nekaj popravkov, ki so razen enega — nebitveni. Ušlo jih je pa še nekaj, ki kvarijo smisel; poslednja korektura pa je očitvidno izostala, ker bi sicer ne smelo biti toliko tiskovnih napak. V.

Izredni občni zbor Akcije za univerzitetno knjižnico

Dne 16. maja popoldne se je vršil izredni občni zbor Akcije za univerzitetno knjižnico. Pred zastopniki univerze, licejalne knjižnice in oblasti ter pred širokim forumom akademske mladine, je agilni odbor odgrnil delo, ki ga je opravil od ustanovitve sem. Odboru se je posrečilo zainteresirati slovensko javnost za to kulturno vprašanje tako, kakor se do sedaj še ni zainteresiralo nobeno javno kulturno vprašanje. Vse je napeto pričakovalo, kako bo Akcija uspela pri zbiranju denarja. — In tu je Akcija popolnoma neuspela. Vse njeno prizadevanje in vse intervencije, vsi poslanci in ministri in celokupen pritisk slov. kulturne javnosti ni dosegel, da bi se v proračunu vstavila tudi najmanjša zahtevana vsota pol milijona dinarjev. In baš radi tega neuspeha, ki ga seveda Akcija ni kriva — je sedanji nad vse agilni odbor demonstrativno odstopil. Vsa poročila odbornikov so bila stvarna in jedrnata in so pričala o neizmerni požrtvovalnosti in idealizma, ki se je ob trdi skali neizprososti razbil in do skrajnosti razočaral. — Velika škoda je bila le, da se je pri volitvah novega odbora, tako spontana manifestacija za naše kulturne institucije razbila. Slovenski klerikalizem, ki z novo silo na vero v svojo upravičenost ponovno stavlja vsako vprašanje na svetovno-nazorsko podlago, je razdelil akademsko mladino nasilno med klerikalce in marksiste. Seveda sta ti oznaki preozki bodisi za eno kakor tudi za drugo stran. Vse bolj pristoji prvim ime *r e a k c i j a*, ki nanovo prinaša na dan stare rekvizite političnega boja med klerikalci in liberalci (sedaj ko teh ni, med marksisti), ki so in bodo Slovencem največ škodili. Nad vse zanimivo je tudi dejstvo, da je z reakcijo potegnil tudi »Jadran«, katerega slovenska javnost smatra za zadnjega naslednika slov. liberalizma. — Tako sta se tu prvič vezala dva stara nasprotnika v boj proti napredku in svobodi in s tem dokazala svojo neupravičenost. — Interim.

